

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi Dergisi
The University of Kahramanmaraş Sütçü İmam
Review of The Faculty of Theology
ISSN-1304-4524 e-ISSN-2651-2637

Tasavvufa Sosyo-Politik Bir Yaklaşım Vehhâbîlik
Yazar: Dilek Torun
(İstanbul: KDY Akademi, 2022)

Reviewed by

Cuma ERGÜZEL

Doktora Öğrencisi, Necmettin Erbakan Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi Tasavvuf Anabilim Dalı
Konya / TÜRKİYE
erguzelcuma@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-3803-7824>

Makale Türü/ Article Types: Kitap Değerlendirmesi/ Book Reviews

Makale Geliş Tarihi/ Date of Receipt: 27/02/2024

Makale Kabul Tarihi / Date of Acceptance: 22/03/2024

Makale Yayın Tarihi: 30/06/2024

Yayın Sezonu/Pub Date Season: Haziran / June

Yıl/Year: 22 Sayı/Issue: 43 Sayfa /Page: 253-256

Atıf/Citation: Ergüzel, Cuma. "Tasavvufa Sosyo-Politik Bir Yaklaşım Vehhâbîlik Yazar: Dilek Torun (İstanbul: KDY Akademi, 2022)". *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 43 (Haziran 2024), 253-256.

Kitap Değerlendirmesi **Tasavvufa Sosyo-Politik Bir Yaklaşım Vehhâbilik**

Çağdaş İslamî hareketlerin ortaya çıkışı, arka planı, düşünce yapıları ve birbirlerine karşı tavrı gibi konular İslam Dünyasının halihazırdaki durumunu daha iyi anlamamıza imkân tanıyacaktır. Bu minvalde hala ciddi eksikliklerin olduğu bir araştırma alanı da çağdaş İslamî hareketlerin tasavvufa ve sufilere olan yaklaşımıdır. Tanıtımını yapacağımız eser bu minvalde bir boşluğu dolduran çalışma olarak dikkat çekmektedir.

Tasavvufa Sosyo-Politik Bir Yaklaşım Vehhâbilik isimli bu eser Dilek Torun'un 2021 yılında çalışmış olduğu doktora tezinin kitaplaşmış şeklidir. Kitap genel anlamda, 18. ve 19. yüzyıllar arasında ortaya çıkıp şekillenmiş olan Vehhâbî düşüncenin tasavvufa bakışını ele almaktadır. Eserin üzerinde durduğu temel konu ise Vehhâbî düşüncenin tasavvufa yaklaşımındaki olumsuz tavrın altında yatan sebeplerin neler olduğudur.

Kitap, bir giriş ve üç bölümden meydana gelmektedir. Giriş bölümünde Seleflilik, Selefiyye ve Vehhâbilik hakkında kısa bir değerlendirme yapılmış olup araştırmada takip edilen yöntemlere değinilmiştir. Üç ana bölüm ise sırasıyla şu başlıklar altında toplanmıştır: "Vehhâbiliğin Fikrî Altyapısı", "Osmanlı Devleti'nde Tasavvuf Geleneği ve Vehhâbiliğe Bakış" ve "Vehhâbiliğin Tasavvuf Algısı ve Eleştirileri" şeklindedir.

Giriş bölümünde kısa bir değerlendirme yapan yazara göre, Vehhâbilik teşekkül sürecindeyken itiraz ettiği bazı hususlar olmuştur. Bunların başında ise Osmanlı Devleti'nin İslam'ı anlama/değerlendirme/yaşama biçimidir. Buna ek olarak Osmanlı'nın kuruluşundan itibaren tasavvufu ile olan ilişkisidir. Vehhâbilik ve tasavvuf ilişkisinin daha iyi anlaşılması için kitabın ikinci bölümünde bu husus detaylıca incelenmiştir.

Birinci bölümde Vehhâbiliğin fikrî altyapısı ele alınmış olup Selefiyye, Selefilik ve Vehhâbilik kavramlarının tanımlamaları yapılmış ve aralarındaki farklar ortaya konulmuştur. Yazara göre Selefiyye, Selefilik ve Vehhâbilik farklı zeminlerde ve şartlarda ortaya çıkmış kavramlardır. Bu kavramların birbirinin yerine kullanılıyor olması, özellikle de Selefilik ve Vehhâbiliğin aynı mefhumlarmış gibi gösterilmesi konuların anlaşılmasını güç hale getirmektedir.

Bu bölümde Vehhâbiliğin tasavvufa yaklaşımının ne olduğuna dair bilgilendirmeye geçmeden önce bu ekolün fikrî temelleri anlatılmıştır. Vehhâbiliğin ortaya çıkış serüveni ilk önce fikrî açıdan daha sonra da siyasi, sosyolojik ve ekonomik boyuttan incelenmiştir. Vehhâbî anlayışın kendisine meşruiyet alanı oluşturmak için dayanak olarak kullandığı Ahmed b. Hanbel ve İbn Teymiyye'nin tasavvufa dair görüşlerine de yer verilmiş ve bu iki alimin tasavvufî hayata dair tutumlarının Vehhâbî zihniyette olduğu gibi sert bir biçimde olmadığı belirtilmiştir. Yazara göre, Vehhâbiliğin tasavvufa karşı tutumunun tekfir boyutuna varırken, Selefiyye ekolünde bu durum görülmez. Selefiyye ile Vehhâbilik bu noktada benzer bir anlayışa sahip değildir. Bunun sebebi Vehhâbiliğin tasavvufa yaklaşımının teolojik değil sosyo-politik olmasından kaynaklanmaktadır.

İkinci bölümde "Osmanlı Devleti'nde Tasavvuf Geleneği ve Vehhâbiliğe Bakış" başlığı adı altında Vehhâbiliğin ortaya çıktığı dönemde Osmanlı Devleti'nde tasavvuf ve tarikatların durumu ele alınmıştır. Yönetim, ulema, ordu ve reaya üzerinde tasavvufun ne derece etkili olduğu üzerinde durulmuştur. Tasavvufun Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan başlayarak yıkılışına kadar geçen sürede hem devlet nezdinde hem de halk içerisinde hâkim olduğu ve belirgin şekilde

etkilerinin görüldüğü kaydedilmiştir. Yazara göre Vehhâbîliğin Osmanlı'ya muhalefetinin arka planındaki gerekçelerden biri budur. Çünkü Vehhâbîler Osmanlı'nın tasavvufu ile ilişkisinin ileri düzeyde olmasından rahatsızlık duymuştur. Yine yazara göre Osmanlı'nın Vehhâbîliği bastırma çabasının başarısız olması bu ekolün ortaya çıkış gayesini iyi analiz edememesinden kaynaklanmıştır. Bu ise Vehhâbîliğin yayılmasına ve kendisine taraftar toplamasına neden olmuştur.

Kitabın üçüncü bölümünde "Vehhâbîliğin Tasavvuf Algısı ve Eleştirileri" başlığı ele alınmıştır. Vehhâbî düşüncede tasavvufun nasıl bir mahiyeti olduğu ve tasavvufa bakış açılarının ne olduğu bu bölümde ortaya konulmuştur. Vehhâbîler tarafından tasavvuf şu noktalardan tenkit edilmiştir:

1. Tasavvufun Dine Sonradan Eklendiği Savı
2. İman-Amel İlişkisi
3. Akıl, Kelam ve Felsefeye Yönelik Eleştiriler
4. Vahdet-i Vücûd Görüşüne Tepki
5. Şeyh-Mürîd İlişkisine Yaklaşım
6. Kabir ve Türbe Ziyaretleri
7. İbadet Yöntemlerine Yönelik Eleştiriler

Eserde yukarıda verilen maddeler Vehhâbî düşünce perspektifinden değerlendirilmiştir. Yapılan değerlendirmeler neticesinde Vehhâbîlik kendi düşünce sistemine uymayan hangi akım varsa onu batıl görmüştür. Hatta çoğu zaman daha da aşırıya giderek neticeyi tekfîre götürmüştür. Bu ise İslam dünyasındaki diğer akımların zarar görmesine yol açmıştır. Yazara göre tasavvufu karşı Vehhâbîliğin şiddetli bir tavır takınması, tasavvufî yapıların bu tenkitler sebebiyle ciddi yaralar almasına sebep olmuştur.

Yazarın kitabın sonuç bölümünde ulaştığı sonuçlar şu şekildedir:

1. Vehhâbîlik teşekkül sürecinden itibaren kendisini selefi ekole dayandırmaktadır. Oysa tasavvufa dair tutum ve söylemleri takip edip fikrî sistemini benimsemiş oldukları İbn Teymiyye ve Ahmed b. Hanbel gibi alimlerin tavır ve söylemleriyle uyum içerisinde değildir.

2. Vehhâbîlik Necid bölgesinde teşekkül etmiş ve bu bölgede aşiret kavgaları belirgin haldedir. Bunu fırsat bilen Vehhâbîlik, fikrî sistemini Suud'un kılıç gücüyle birleştirmiş ve kendisine bir "öteki" belirlemiştir. Bu ötekilerin başında da Osmanlı gelmektedir. Vehhâbîler, Osmanlı'daki dini yaşayışı ve tasavvufî düşünceyi kendisine mücadele edecek bir alan olarak belirlemiştir. Çünkü Vehhâbîler, Osmanlı'nın dini hayatını ve tasavvufî sistemini dinî noktada bir bozulma olarak görmüştür.

3. Osmanlı Devleti, Vehhâbî isyanları ile gerektiği gibi mücadele edememiştir. Kalkışmaları daha önce olan isyanlar gibi düşünmüş ve fikrî temellerle çok ilgilenmemiştir. Bu ise Vehhâbîliğin tam anlaşılmasına, dolayısıyla tam mücadele edilememesine neden olmuştur. Sömürgeci güçlerin desteğini de alan Vehhâbîler ayrılıkçı tavrını daha da artırmış ve ortaya çıktığı bölgede İngilizlerin desteğiyle daha da güçlü hale gelmiştir. Bu durum Osmanlı'nın işini güç hale getirmiştir.

4. Vehhâbîliğin ortaya çıkış süreci genel olarak teolojik yönden ele alınmış olup sosyo-politik yönü ihmal edilen bir durumdur. Bu ise Vehhâbîliğin anlaşılmasının üzerindeki perde

olmuştur. Konunun teolojik zeminde ele alınmasının temel nedeni Vehhâbîlerin kendi düşünce sistemi dışında kalan ve kendilerine uymayan her akıma “bid’at” kavramı çerçevesinde yaklaşmış olmasından dolayıdır.

5. Tasavvuf, İslam’ın manevî hayatının adıdır. İslam’ın ilk döneminden itibaren manevî yaşantı hep var olmuştur. Tasavvuf, kul ile Allah arasındaki bağı güçlenmesi için çabalayan ve dinî, kurallar bütünü olmaktan çıkarıp yaşantıya döken bir sistemdir. Bundan dolayı tasavvufu din dışı bir hareket olarak görmek doğru bir tutum değildir.

6. İslam’ın özüne dönmek arzusuyla fikrî sistemini oluşturan Vehhâbîlik, teolojik unsurları kendi siyasi emellerine ulaşmada bir zemin oluşturmak amacıyla kullanmıştır. Bu tutum ise İslam’a ve Müslümanlara zarar vermiştir.

Bu genel çıkarımlardan sonra ek bir değerlendirme yapan yazar Tasavvuf ilmiyle meşgul olanların, tasavvufun İslam’a sonradan eklenmediğini ve bizzat İslam’dan kaynaklandığını anlatması gerektiğini belirtmiştir.

Yazar kaleme almış olduğu eserinde Selefilik-Vehhâbîlik-Tasavvuf arasındaki ilişki ağını analiz etmiştir. Vehhâbî düşüncenin sadece teolojik temelde okunmasının ne gibi yanlış anlaşılmalara sebep olacağını ortaya koymuş ve Vehhâbîliğin tasavvufa karşı olan tutumunun teolojik temelli değil sosyo-politik maksatlı olduğu tespitinde bulunmuştur. Vehhâbî düşüncenin yapılan çalışmalarda teolojik boyuttan değerlendirmeye tabi tutulup siyasi, ekonomik ve sosyal yanlarının ihmal edilmesi bu çalışmanın kendi alanındaki önemini ortaya koymaktadır.